

MİLLİ MÜCADELE YILLARINDA İZMİR'DE ETKİLİ OLAN BAŞLICA BULAŞICI HASTALIKLAR (EMRAZ-I SÂRİYE)

Ayfer TANTAY*

Özet

İşgal yıllarında İzmir halkı savaşın olumsuz koşullarının da etkisiyle pislik, açlık, kirlı içme suları ve bilgisizlikten kaynaklanan sağlık sorunlarıyla mücadele etmiştir. Bu durum Türkler için daha elimdi. Bir yandan Yunanlılarla savaşılırken bir yandan salgınlarla baş etmeye çalışmışlardır.

Kentteki salgınları önlemek için başta Sıhhiye Müdüriyeti olmak üzere, sağlık kuruluşları, belediye ve doktorlar seferber olmuştur. Hastalığın cinsine göre gazete ve mecmualarda halkı bilgilendirici ve koruyucu ilanlar, yazılar sürekli olarak yayınlanmıştır. Karantina, aşı uygulaması ve temizlik faaliyetleri milli mücadele döneminde etkisini arttırmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Salgın, Aşı, Karantina, Sağlık.*

MAJOR CONTAGIOUS ILLNESSES THAT WERE EFFECTIVE IN İZMİR DURING NATIONAL STRUGGLE YEARS

Abstract

In the years of invasion, because of the disadvantages of war, people of İzmir struggled with health problems coming from dirty drinking water, hunger and lack of education and hygiene. This situation is worse and more tragic for Turks than any others. While fighting with Greeks, they tried to get rid of epidemics at the same time.

In order to stop epidemics in the city, Health institutions, municipality, doctors and especially Directory of Health worked very much. Informatic and preserving articles and announcements were fluently published in newspapers and magazines by the type of the disease. Quarantine, application of vaccine and cleaning processes increased their effects in the period of national war.

Keywords: *Epidemic, Vaccination, Quarantine, Health.*

---

* Tarih Uzmanı, (ayferturkka@hotmail.com).

Giriş

Geçmiş yüzyıllarda dünyanın pek çok yerinde, kentlerde, köylerde büyük kayıplara yol açan afetlerin başında salgınlar gelmekteydi. Eski İzmir tarihinde, bulaşıcı hastalıklar insan sağlığını olumsuz etkileyerek ciddi ölümlere neden olmuştur. Bunlardan özellikle veba, kolera ve sıtma ilk sıralarda yer almış, sonraki yıllarda frengi de artık Türkler arasında yaygınlaşmaya başlamıştır. Hava sıcaklığının artması, mikropların barınmasını kolaylaştırdığından, bulaşıcı hastalıklar, genellikle haziran ve temmuz aylarında sıkça görülmüştür¹. Osmanlı Devleti, başta Balkan Savaşları olmak üzere gerek I. Dünya Savaşı gerek Kurtuluş Savaşı süresince bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Balkan Savaşları'ndan sonra Anadolu'ya göçlerin artmasıyla birlikte cephelerde kolera, veba, frengi, tifo gibi salgın hastalıklar giderek yaygınlaşmıştır. Hastalıklar sadece askerleri değil, sivil halkı da etkileyerek ciddi oranda kayıplar verdimiş, Türk ve Müslüman nüfusla birlikte azınlıklar da sıkıntı çekmiştir.

İç bölgelerden gelen kervanlar ile İstanbul yoluyla Karadeniz, Marsilya ve diğer Batı limanlarından gelen gemiler salgınları kente bulaştırmış², bunun yanı sıra temizliğe gereken önemin verilmemesi, beslenme şartları ve sağlık hizmetlerinin iyi olmaması, hastalıkların yayılmasına zemin hazırlamıştır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Rusya'daki bulaşıcı hastalıklar göçmenlere, Galiçya Bölgesi'ndeki frengi hastalığı cepheden dönen Osmanlı askerlerine, Hicaz'daki kolera, Mısır ve Beyrut Bölgesi'ndeki veba ve İspanyol nezlesi ise hacılar ve esirler tarafından deniz yoluyla Anadolu'ya taşınmıştır³. Önemli bir ticaret ve liman kenti olan İzmir, hastalıklardan nasibini almış, salgınlar kent halkının peşini bir türlü bırakmamıştır.

İşgal yılları boyunca İzmir'deki sağlık kuruluşları, belediye ve sağlık görevlileri hem hastalıktan kaynaklanan ölümleri azaltmak hem de salgınların diğer kişilere bulaşmasını engellemek amacıyla imkânlarını seferber etmiştir. Ancak ne var ki pek çok hastalığın önüne geçememiştir.

1. Bulaşıcı Hastalıklar

İzmir kenti, 17. ve 18. yüzyıllarda büyük depremler ve önemli salgınlarla karşı karşıya kaldı. Ticaret kenti olması nedeniyle diğer coğrafi mekânlarda ortaya çıkan salgınlar, hızla yayılarak kente hâkim oldu. Yaşar Aksoy, “*İzmir Efsaneden Gerçeğe*” adlı eserinde Chevalier D'arvieux isimli gezginin İzmir'e (1654 yılı) ait gezi notlarını belirtirken, kıyıların arkasında tek katlı kerpiç yapı evlerin bahçesinde, kazınmış bir lağım çukuru olduğunu ve yağmurlu mevsimlerde buraların su ile dolduğunu, bu durumda sivrisinekler için beslenecek uygun ortam hazırlandığını belirtmektedir.

¹ Kazım Çavdar, *İzmir*, İzmir Yazım-Dağıtım, İzmir, 1986, s.55.

² Rauf Beyru, “İzmir'de Yüzyıl Öncesinin Bir Salgını ve Düşündürdükleri”, *II. Uluslararası İzmir Sempozyumu (Tebliğler)* Necmi Ülker, E.Ü. Basımevi, İzmir, Nisan 1998, s.125.

³ Mehmet Temel, *İşgal Yıllarında İstanbul'un Durumu*, T.C Kültür Bakanlığı yay., Ankara, 1998, s.74, 141-142, 229; Nuran Yıldırım, “Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Koruyu Sağlık Uygulamaları”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.V, Ankara, 1985, s.s.1324-1326.

Gezgin, kentte özellikle sonbaharda ateşli hastalıklardan ölenler olduğunu⁴ da ilave etmektedir. Milli mücadele yıllarında bulaşıcı hastalıklar İzmir halkını oldukça etkiledi. Frenk Mahallesi'nde oturanlar çeşitli önlemler alarak hastalıklardan azami derecede kaçmaya çalıştılar. Bunlara karşın Rumların çoğu hastalığını gizlemeye çalışırken, Türkler kadenci inanışları yüzünden hastalıklara teslim oldular.

1920 yılının Kânunusani (Ocak) ayında, ortaya çıkan emraz-ı sâriye ve adiyeye ölümlerini gösteren cetvele göre; emraz-ı cihaz-ı teneffüsünden 129, emraz-ı cihazı hazmiden 73, emraz-ı kalpten 83, emraz-ı muhtelifeden 108, emraz-ı kalbiyeden 11, ispanyol nezlesinden 38, humma-yı tifodan 5, mecruhan 1, mağrukan (boğularak) 1, zehirlenerek 1, lekeli hummadan 2, vebadan 4, çiçekten 15, kızamıktan 4, difteriden 1, humma-yı nefasiden 2 kişi⁵ hayatını kaybetti. Gazete haberlerine baktığımızda, sinir hastalıklarının da kentte yaygın olduğunu, hastalığa karşı çeşitli kuvvet ilaçlarının tavsiye edildiğini görmekteyiz. Bu hastalığın tedavisi zaman aldığından hastaların direnci kalmıyor, birçok hayat intiharla⁶ sonuçlanıyordu.

1.1. Verem Hastalığı

Soluduğumuz hava ile akciğerlere giren TBC basilinin yol açtığı, kan ve lenf yoluyla tüm vücuda dağılabilen mikrobik, bulaşıcı bir hastalık olan verem, M.Ö. Mısır ve çevresinde bilinen bir hastalıktı. Zamanla göçler ve ticaret sayesinde tüm dünyaya yayıldı.

Savaşlardaki göç hareketleri ve yoksulluğa bir de kötü beslenme koşulları eklenince İzmir'deki veremli hasta sayısı arttı. O dönemde hastalığın ilaçla tedavisi mümkün değildi. Bu nedenle aşı çalışmaları ön plana çıktı. Veremin en tesirli ilacı olan "Fridman"⁷ aşısı hastalığa en büyük merhem oldu. Engin Berber, İzmir Belediyesi kayıtlarına göre, 1919 yılında hastalığa yakalanan ve hastalıktan ölen 415 kişinin, 165'inin Türk, 16'sının Yahudi, 12'sinin Ermeni ve 222'sinin Rum⁸ olduğunu belirtmiştir.

1.2. Sıtma (*Malarya*) Hastalığı

Sivrisinekle bulaşan, kesikli ateş nöbetleriyle ortaya çıkan⁹ bir hastalıktır.

Halka Doğru Mecmuası'nda Doktor Hasan Ragıp Bey'in belirttiğine göre, "...Sıtma tahminen cinsine göre ya hafif, ya şiddetli olur. Hafif cinsi az soğuk yapan yerlerde, fenası da çok sıcak memleketlerde bulunur. İzmir'imizde ikisi de boldur"¹⁰.

⁴ Yaşar Aksoy, *Efsaneden Gerçeğe*, 1.baskı, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay., İzmir, Ocak, 2002, s.193.

⁵ *Abenk*, 5 Şubat 1336 (1920).

⁶ *İslabat*, 15 Nisan 1338 (1922).

⁷ *Sada-yı Hak*, 29 Nisan 1922.

⁸ Engin Berber, *Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak-İzmir (30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919)*, Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul, 1999, s.104.

⁹ *Okyanus Ansiklopedik Sözlük*, (Haz: Pars Tuğlacı), Cem yay., C.V, s.2583.

Özellikle Gediz Nehri kenarlarında oluşan bataklıklar sıtmaya davetiye çıkarıyordu. 1919 yılında belediye sınırları içinde hastalığa yakalanarak ölenlerin sayısı 162¹¹ kişi idi. Hastalık, Rumlar arasında yaygın olup, hemen ardından Türkler geliyordu.

1.3. Kolera Hastalığı

Bağırsak iltihabına bağlı olarak, şiddetli ishal ile seyreden hastalık, İzmir’de tarih boyunca geniş bir insan kitlesinin ölümüne neden olmuştur. Kolera o kadar bilindik bir hastalıktı ki kentte beliren küçük çaptaki her salgına daima kolera damgası vurulmuştur. Salgına karşı en büyük önlem, karantina uygulamasıydı. Zaten ülkemizdeki ilk karantina uygulaması da bu salgın nedeniyle yapılmıştı. Öyle ki, hastalık görülen evler, derhal karantinaya alınıyordu. Evlere öncelikle kireç vurularak, evlerin kapılarına sarı renkli bildirge kâğıtlar yapıştırılıyordu. Bu süre içinde evlere girip-çıkma kesinlikle yasaklanıyor, yiyecekler dahi hastalara pencereden veriliyordu.

1916’da kentte ortaya çıkan salgın nedeniyle 200.000 kişiye aşı yapıldı¹². İşgalin ilk yıllarında da bağırsak hastalıkları çokça görülmeye başladı. İzmir Sıhhiye Müdüriyeti, etibbanın (doktorlar), koleraya karşı dikkatli olmasını, şüpheli görülen vakaları, hemen müdürlüğe bildirmesi gerektiğini belirtti. Ancak bazı etibba tarafından, Sıhhiye Müdüriyeti’ne bildirilen şüpheli kolera olaylarında, hastaların muayene ve bakteriyolojilerinde hiçbir kolera belirtisi ortaya çıkmayınca müdüriyet, etibbaya yeni bir görev yükledi. Etibbanın yapacağı ilk iş, şüpheli gördüğü hastanın madde-i gaitasını (İdrar) alarak, Gureba Hastanesi’ndeki bakteriyolojihaneye göndermek¹³ olacaktı. Böylece hastalığa kesin teşhis koyulacak ve salgına dönüşmesi önlenecekti.

Ayrıca hastalıkla mücadelede gerekli tüm malzemeler kentteki eczanelere gönderildiğinden etibba, ihtiyacını en yakın eczaneden karşılıyordu. Kentte çalışan doktorların çoğu bu konuda ellerinden geleni yapmaya çalışıyor ancak hastalığın önünü almada gereken başarı elde edilemiyordu.

1.4. Kuduz Hastalığı

Hastalıklı hayvandan bulaşan kuduz hastalığı, en ufak bir ihmali kabul etmeyecek kadar tehlikelidir. Hastalık virüsü cansız bir ortamda kalamayacağından, mikrobun hayat döngüsünü (siklus) tamamlayabilmesi için hayvanlar arasında birinden diğerine hızlıca geçmektedir.

Ülkemizde kuduzla mücadele, 1910’da Şehremini (Belediye Başkanı) Tevfik Bey’in İstanbul sokaklarındaki başıboş köpekleri toplattırmasıyla başladı¹⁴. İşgal yıllarında İzmir ve çevresinde kuduz hastalığı görüldü fakat diğer bulaşıcı hastalıklar

¹⁰ *Halka Doğru*, 1 Mart 1335 (1919), s.4.

¹¹ Berber, *a.g.e.*, s.104.

¹² Memduh Say, *Hijyen Bakımından İzmir Şebri*, Bilgi Matbaası, İzmir, 1941, s.90.

¹³ *Ahenk*, 31 Ağustos 1335.

¹⁴ Yıldırım, *a.g.m.*, s.s.1333-1335.

kadar yaygın değildi. Kuduz köpek tarafından ısırılanlar, tedavi olmak için Yunan Komiserliği'nde açılan “*da'ül kellb*” adlı tedavihaneye¹⁵ başvuruyordu.

İzmir gazetelerinden öğrendiğimize göre, 1335'te 1'i Buldan, 1'i Nif'te (Kemalpaşa) olmak üzere 3 kuduz ölümü, 1336'da 1'i Buldan'da olarak, 2 ölüm görülmüştü. Bornova'da kuduz bir köpek, bir süvari yüzbaşı ile beraber bir asker, bir kadın ve Yorgi Çita adında bir kişiyi ısırması¹⁶.

1.5. Tifo Hastalığı

Kirli içme suları ve pis yiyeceklerle bulaşan mikrobik bir hastalıktır. Salgın şeklinde olup, genellikle yaz ve sonbahar aylarında görülmektedir.

İzmir'de işgal yılları boyunca yaygın hastalıklardan biri haline gelen tifo haberlerinden, gazeteler hemen her gün söz ediyor, müsab(hasta) ve ölümleri günü gününe veriyordu. 1334 (1918) yılında, İzmir ve Bozdoğan'da adından söz ettiren hastalık, 1335'te Çeşme'de 2, Karaburun'da 1, İzmir'de 7 müsab ile 7 ölüme neden oldu. Belediye sınırları içinde toplam 38¹⁷ kişi hastalığın pençesine düştü. 1336 yılında Salihli'de 1, Karşıyaka'da 3, İzmir'de 5 müsab ile Kuşadası'nda 1, Urla'da 1, İzmir'de 4 vefat görüldü. 1337 yılında gazetelerde hastalık haberlerine pek rastlamamakla beraber, 1338 yılında İzmir'de 19 müsab ve 1 vefat görüldüğünü öğrenmekteyiz. 1923 yılında humma-yı tifoidi hastalığı kısmen ortadan kalkmıştı¹⁸. Bunda şüphesiz etibbanın gayreti ve kentteki sağlık kurumlarının çalışmaları etkili oldu.

1.6. Frengi Hastalığı

Cinsel yolla bulaşan bakteriyel bir hastalıktır. Amerika'dan gelen hastalık 1495 Napoli Kuşatması'yla Avrupa'ya yayıldı. Ancak o dönemde Avrupa ile ilişkilerimiz zayıf olduğundan ülkemizi pek etkilememişti. Daha sonra Kırım ve Osmanlı-Rus savaşlarından sonra salgın halini alarak, Karadeniz'den ülkemizin her tarafına yayıldı.

Osmanlı hekimlerinin, frenk uyuzu, Daü'l efrenc, Maraz-ı efrenci diye tanımladıkları hastalıktan ilk söz eden hekimimiz, Cerrah İbrahim Abdullah¹⁹ Bey'dir.

İşgal yıllarındaki gazeteleri incelediğimizde kentteki doktorların verdikleri ilanlardan hareketle, tedavi ettikleri hastalıklara baktığımızda, frengi hastalığının büyük yer tuttuğunu ve savaş boyunca devam eden bulaşıcı bir hastalık olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz.

Frengiyle mücadelede, seyyar doktor ve memurlara büyük iş düşüyordu. 1918 yılında İzmir Seyyar Frengi Tebabetine, Bolu Hastanesi Sertabibi Ali Roman Bey tayin

¹⁵ *Ahenk*, 10 Eylül 1335 (1919).

¹⁶ *Sada-yı Hak*, 26 Mayıs 1337 (1921).

¹⁷ Berber, *Yeni Onbinlerin Gölgesinde...*, s.104.

¹⁸ *Sada-yı Hak*, 5 Kânun-i sani 1339 (Ocak 1923).

¹⁹ Yıldırım, *a.g.m.*, s.1330.

edilir edilmez derhal hastalıkla mücadeleye başladı²⁰. Seyyar Frengi Sıhhiye Memurluğuna, Aydın Aşı Memuru Yusuf Kenan Efendi getirildi²¹. Belediyeye ait olan Eşrefpaşa Hastanesi, daha çok umumhanelerde çalışan ve frengi hastalığına yakalanma olasılığı yüksek olan kadınların tedavi edildiği bir yerdi²². Bu nedenle hastane, zührevi hastalıklarla mücadele ve tedavide önemliydi.

TBMM'nin çıkardığı ilk kanunlar arasında frengiyle mücadele kanununun yer alması, ülkemizde hastalığın boyutu hakkında fikir vermektedir. TBMM Hükümeti, 1921 yılında 90 nolu “*Frenginin Men ve Tehdid*” yasası ile bütün frengililerin devlet tarafından parasız tedavi edilmelerini sağladı²³. Aynı yıl çıkarılan diğer bir kanunla frengililerin evlenmeleri yasaklandı²⁴. Emraz-ı Zühreviye Komisyonu, Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi’nde yapılan toplantıda frengiye ait konular üzerinde tartışmalar yaparak,²⁵ yeni çözümler aramaya koyuldu.

1.7. Çiçek Hastalığı

Her yaş ve cinsteki kişilerde görülen, irinli kabarcıklar dökerek yüzde izler bırakan, ateşli, ağır ve bulaşıcı bir hastalıktır.

Ülkemizde çiçek salgınları 17–18. ve 19. yüzyıllarda görüldü. Fakat daha ciddi boyutlarda çiçek vakaları 20. yüzyılın başında kendini göstermeye başladı. İzmir’de 1880–1919 yılları arasında kolera, dizanteri, sıtma gibi hastalıkların görülmesine karşın sansür nedeniyle olsa gerek gazetelerde en çok çiçek hastalığına yer verildi²⁶.

Hastalıkla mücadele için alınan önlemlerin başında aşı geliyordu. 1909 yılında çiçek hastalığı, kentte varlığını iyice hissettirmeye başladığında, İzmir Belediyesi tarafından aşı memurları görevlendirildi²⁷. Ancak Rum aileler, aşı memurlarını kabullenemeyerek, aşı olmayı reddediyor hatta hastalığını saklayanlar dahi oluyordu. Hele Rum yazarlar daha da ileri giderek, İzmir Belediyesi aleyhine yalan yanlış haberlerle dolu yazılarını, gazete manşetlerine taşıyıp, belediyenin ilgisizliğinden²⁸ dem vurdular.

1910’da İzmir’den Ulucak’a misafir olarak gelen sonra da burada ölen Athina adlı Rum bir çocuktan diğer çocuklara bulaşan hastalık sonucu, köyde çiçek salgını başladı. Ulucak, karantinaya alınarak, İzmir Sıhhat Müdüriyeti’nin sıkı takibiyle çocukların hepsi aşılandı. Hastalığın artmasına paralel olarak devamlı surette aşı

²⁰ *Anadolu*, 20 Teşrinisani 1334 (Kasım 1918).

²¹ *Ahenk*, 6 Teşrinievvel 1335 (Ekim 1919).

²² Nedim Atilla, *Gelişen İzmir*, 1.baskı, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay., Stil Matbaacılık, İzmir, Mart 2001, s.17.

²³ Ali Gürsel, *1920-1960 Yılları Arası Cumhuriyet Hükümetlerinin Sağlık Politikası*, (Basılmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Ankara, 1998, s.23.

²⁴ *A.g.t.*, s.81.

²⁵ *Payıtaht*, 10 Mart 1337 (1921).

²⁶ Ersin Doğer, *İlk İskânlardan Yunan İşgaline Kadar Menemen ya da Tarhanıyat Tarihi*, Sergi yay., İzmir, 1997, s.140.

²⁷ *Ahenk*, 6 Ağustos 1909 (1325).

²⁸ *Ahenk*, 13 Ağustos 1909.

kampanyaları düzenlendi. Vilayet, aşı istatistik cetvellerini düzenli bir şekilde toplamaya başladı²⁹. Emraz-ı Sâriye Nizamnamesi'nin birinci maddesi gereğince doktorlar; hastalık ve salgınları, geciktirmeden, Sıhhiye Müdüriyeti'ne bildirmek zorunda olup, doktorların hastalıkla ilgili bir de rapor yazmaları³⁰ gerekiyordu. Bu yönde sıkı takip yapılmaya başlandı. Milli mücadele dönemi gazetelerine baktığımızda çiçek salgınları haberleriyle sıkça karşılaşmaktayız. Gazetelerde hastalığın görüldüğü yerler açıkça belirtilmekle birlikte tedavi yöntemleri ve önlemler de belirtilmektedir.

1919 yılında İzmir'de parça parça bir surette çiçek hastalığı ortaya çıkması nedeniyle İkiçeşmelik, Sevilî Mescidi Karakolları, Mortakiye Kilisesi ve Salepçi Camii'ndeki sıhhiye dairesine tayin olan sıhhiye memurları, tüm ahaliye çiçek aşısı yapmaya başladı³¹. Aşılarla hastalığın yayılmasını önlemeye çalışan Sıhhiye Müdüriyeti gazetelerde, halkı ve esnafı bilinçlendirmeye çalıştı. Aşağıda belirtilen bölgelerde umumi aşı mahalleri kurarak, halkın buralara müracaatla, aşı yaptırtmasını istedi.

Sıra	Aşı Mahali	Müracaat ve Aşı Mahali
1	Yukarı Ayayani	Ayayani Kilisesi
2	Ayatrifona	Ayatrifona Kilisesi
3	Ayanikola	Ayanikola Kilisesi
4	Debbağhane	Nevingilistera(?) Kilisesi
5	Tepecik	Kostatiye Kilisesi
6	Fasulya	Fasulya Kilisesi
7	Darağaç	Ayamer kale Kilisesi
8	İkiçeşmelik	Hilal-i Ahmer
9	Salepçi Cami	Salepçi Cami-i Şerifi Altı
10	Gureba Hastanesi	Sıhhiye Dispanseri
11	Basmane	Sıhhiye Dispanseri
12	Mortakiye	Mortakiye Kilisesi

1919'da Çiçek Aşısı Uygulanacak Yerler ve Başvuru Merkezleri³²

²⁹ Doğer, *a.g.e.*, s.140.

³⁰ *Ahenk*, 5 Ağustos 1335 (1919).

³¹ *Ahenk*, 24 Temmuz 1919.

³² *Ahenk*, 23 Teşrinisani (Kasım) 1919.

İzmir’de baş gösteren salgınlardan çevre vilayetler ve merkezler oldukça endişelendiler ve kendilerini korumak için birtakım önlemler aldılar. Konya Vilayeti, İzmir’deki çiçek salgını nedeniyle İzmir’den Konya’ya seyahat edecek kişilerin mutlaka aşı yaptırmasını istedi. Bu kişiler aşı şahadetnamesini³³ de almak zorundaydı.

Uzun süredir devam eden ve önemli bir salgın haline gelen çiçek hastalığı, Kasım 1919’da kenti istilaya yüz tuttu. Hastalıktan ölümlerin artması karşısında, Sıhhiye Dairesi ciddi önlemler aldı. Cins ve mezhep ayırmaksızın tüm ahaliye ücretsiz aşı yapılacağını, özel olarak aşı yaptırmak isteyenlere de ücretsiz aşı topları verileceğini bildirdi³⁴.

Doktorlarla birlikte 12’si sabit, 3’ü seyyar toplam 15 aşı memurunu, hastalığın en fazla görüldüğü Ayatrifona, Tepecik, Ayavukla, Ayakanrına, Belaviste, Darağaç bölgelerinde, her gün birer mahallede aşı yapmak üzere görevlendirdi. Ne var ki İzmirli, Sıhhiye Müdüriyeti’nin önerilerini yeterince dikkate almıyordu. Halk, eskiden beri çiçek hastalığının devam ettiği sırada aşılmanın, hastalığı davet edeceği düşüncesini taşıyor ve çiçek hastası olan kişiyi saklıyordu. Genellikle ölüm vakalarından haberdar olan Sıhhiye Dairesi, hastalıklarla mücadelede çoğu zaman yalnız kalıyor, halkın desteğini alamıyordu. İzmir gibi ilim irfan yuvasında çiçek hastalığının devamı³⁵ şaşılacak türdendi. Engin Berber’in, 1919 yılı İzmir Belediyesi kayıtlarından aktardığına göre, çiçek hastalığına yakalanarak ölenlerin sayısı toplam 153 kişiydi³⁶.

Halkın hastalıkları saklaması nedeniyle 1920 yılındaki uyarıların çoğu ceza şeklindeydi. Çocuğu çiçek hastalığına tutulduğu halde Sıhhiye Müdüriyeti’ne bildirmeyenler, mahkemeye sevk edilecekti. Bu arada Emraz-ı Sâriye Mücadele Heyeti, aşı uygulamasına devam etti³⁷.

1921 yılında çiçek hastalığı etkisini sürdürürken, görülen lüzum üzerine Zekur ve Anas Mektepleri’nin Müslüman talebelerine, Doktor Hacı Muhsin Bey tarafından çiçek aşısı yapıldı³⁸. 1922 yılı başlangıcında, Zekur ve Anas İdadileri tatil edildi³⁹. Bu yılın sonlarında çiçek hastalığı ve ölümleri azalmaya başladı. Yalnız Karşıyaka’da bir çiçek vakası ortaya çıktıysa da Sıhhiye Müdüriyeti tarafından gerekli önlemler alındı⁴⁰.

İzmir gazetelerine baktığımızda, 1919 yılında kent ve çevresinde çok sayıda hastalık ve ölüm olayı görmekteyiz. Öyle ki Karşıyaka’da 6, Manisa’da 10, Bornova’da 6, Buca’da 6, Kula’da 1, Seferihisar’da 3, Kuşadası’nda 1 ve İzmir’de 83 çiçek müsabına karşılık, Manisa’da 7, Karşıyaka’da 3, Buca’da 4, İzmir’de 69 kişi hastalıktan hayatını kaybetti. 1920 yılında Urla’da 1, İzmir’de 12 müsab ve Karşıyaka’da 2, İzmir’de 13 ölüm görüldü. Elbette alınan önlemler, aşı uygulamaları ve cezalar

³³ *Müsavat*, 23 Nisan 1335 (1919).

³⁴ *Abenk*, 27 Teşrinisani (Kasım) 1919.

³⁵ *Abenk*, 25 Teşrinisani 1919.

³⁶ Berber, *a.g.e.*, s.104.

³⁷ *Abenk*, 26 Kânunuevvel 1336 (Aralık 1920); *Payıtabt*, 10 Mart 1337 (1921).

³⁸ *Sada-yı Hak*, 29 Nisan 1336 (1920).

³⁹ *İslahat*, 2 Mart 1338 (1922).

⁴⁰ *Sada-yı Hak*, 5 Kânunusani 1339 (Ocak 1923).

sonunda meyvesini vermişti ki, 1921 ve 1922 yıllarındaki gazetelerde çiçek hastalığı vakalarına pek rastlamamaktayız. Günümüzde çiçek aşısı yaptırmak zorunlu hale gelmiştir.

1.8. Kızıl (Skarlatin) Hastalığı

Genellikle kasıklarda başlayan, kol ve boyunda yoğunlaşan ve kızıl renkte döküntülerle kendini gösteren, bakteriyel bir hastalıktır.

İşgal yıllarındaki gazetelerin bir kısmında 1335'te kızıldan Karşıyaka'da 1 müsab ile 1336'da İzmir'de 1 ve 1338'de 23 müsab, buna karşın 1338 yılında hastalıktan 4 ölüm haberine yer verilmiştir.

1.9. Yılcık Hastalığı

Küçük yara veya sıyrıklardan giren mikropların neden olduğu bir çeşit deri hastalığıdır. Mikrop kapıldıktan bir kaç saat veya gün sonra; hastada ateş ve titreme görülür. Özellikle yüz, burun kanatları veya baldırlarda kızarıklıkla beraber ağrı oluşur ve bu bölge şişer.

1919 yılında belediye sınırları içinde, hastalığa yakalanarak hayatını kaybeden kişi sayısı 5'tir⁴¹. Hastalık diğerleri kadar kentte yaygın değildi.

1.10. Veba Hastalığı

Bulaşıcı ve öldürücü bir hastalık olan veba salgınlarının olduğu yerler, genellikle liman kentleridir. Fare ve fare piresinden⁴² bulaşmakta, pis ve güneş girmeyen yerlerde yuvalanmaktadır.

Veba hastalığı, Müsavat Gazetesi'nde şu şekilde tarif ediliyordu. "...*Vebadan sakınınız, veba ocak söndüren dehşetli bir hastalıktır, bu hastalık şiddetli bir titremeyi müteakiben yüksek bir ateş, bulantı, kusmak, baş ağrısı, mide ve bel ağrısı, kollarda bacaklarda sancılar ile başlar. Hasta çok su içer. Aydınlığa kolay bakamaz. Hararet 2 günde 40, bazen 41-45 dereceye yükselir. Üçüncü gün bir-iki derece düşerse de yeniden yine artar. Kasık, koltuk altı, boyun bezlerinden biri veya bir kaçı şişir. Bu hastalıktan sakınmak için fareleri öldürmeli, pirelerden sakınmalı, fare ve pire öldürmek için lazım gelen tedbirleri sabhiyemiz herkese öğretip yapıyor, ilaç dağıtıyor. Rahatsızlık hissedenlere doktorlarımız, bilbassa sabhiye dairemiz memnuniyetle hizmete amadedirler...*"⁴³. Hastalığa karşı yapılacak ilk iş, hastayı yalnız bırakmak, etrafındaki sağlıklı kişilere aşı yaptırmaktır. Hastalık, kişide ruhsal çöküntü oluşturduğundan, hastanın toparlanması zaman alıyordu. Kentte bulunan gezginler, İzmir'i vebanın kaynağı ve yuvalandığı yer olarak tasvir etmişler, veba salgınının oluşum ve

⁴¹ Berber, *a.g.e.*, s.105.

⁴² Sabri Yetkin, "İzmir'de Veba Salgını", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, I/3, İzmir, 1993, s.371.

⁴³ "Vebadan Sakınınız", *Müsavat*, 30 Temmuz 1335 (1919).

gelişiminde, cehalet başta olmak üzere, aldırılmazlık ve tedbirsizliğin, hastalığı tetiklediği fikrinde birleşmektedirler.

19. yüzyılda Türk Mahalleleri yanında yeterince temiz olmayan Frenk Mahallesi de çoğunlukla İskenderiye'den gelen gemilerle taşınan ve İzmir'de yayılmak için uygun bir ortam bulan vebaya karşı, korunaklı değildi⁴⁴. Bu hastalık 1812 yılından beri Türkiye'nin hemen her yerinde ardı arkası kesilmeyen yıkımları ile büyük kayıplara yol açmış, sadece bir yaz içinde İstanbul'da 250 bin can alırken, İzmir'de bu afet 45 bin kişinin ölümüne neden olmuştur. 1837'de İzmir'deki salgında ise Türk Mahallesi'nde, 5000 veba olayı görülmüştü⁴⁵.

Hastalıkları algılama ve hastalıkla mücadele konusunda, kentte yaşayan Türkler ile yabancı unsurlar arasındaki farklılıklar dikkat çekmektedir. Türkler, kaderci inanışları nedeniyle, hastalıklarla mücadeleyi önemsemezken, Fransızlar, hastalıktan korunmak için alabildiğine çareler aramışlardır. İskenderiye'den gelen veba resmen ilan edildiğinde, Türkler işlerini bırakmıyor, buna karşın Frenk Mahallesi'nde oturanlar, (Frenk Mahallesi; bugün, Alsancak'ta Gül Sokağı'nın arka kesimleri, o zamanlar Fasulya Mahallesi olarak adlandırılıyor ve mahalle, Fasulya semtinden başlayarak Hisar Cami'ye kadar uzanıyordu⁴⁶) kalabalıktan kaçıyor, eve kapanıyor ve dışarı çıkmıyorlardı⁴⁷.

Eskiden beri var olagelen hastalık, mütareke ve işgal yılları boyunca kendini unutturmadı. Hastalıkla mücadelede, sağlık kuruluşları ve doktorlara büyük iş düştü. Gereken sıhhi tedbirlerin alınması amacıyla doktorların, hastalık vakasını ve hararet derecesini Sıhhiye Müdüriyeti'ne hemen bildirmeleri⁴⁸ gerekiyordu. Kentin bazı mahallerinde 1918 yılında iki ay boyunca zayıf bir surette kendini gösteren hastalık vakaları, 1919 yılında sıklaştı. Bandırma üzerinden İstanbul'a gelecek olan yolcuların tamamına muayene ve karantina uygulandı⁴⁹.

Mücadelede kullanılmak üzere gerekli olan malzemeler, Doktor Masar Bey'le birlikte Manisa'ya gönderildi⁵⁰. Hastalığın yoğun olarak yaşandığı Başdurak, Arap Fırını, Beyler Sokağı, Damlacık, Uzun Yol, Dolaplı Kuyu ve civarı olan mahallelerde, Sıhhiye Müdüriyeti tarafından, halkın tümüne ücretsiz veba aşısı yapıldı. İsteyen kişiler, Sıhhiye Dairesi'nde, özel şişeler içinde bulunan aşığı, kendileri veya doktorları⁵¹ aracılığıyla temin ederek, doktorlarına yaptırabiliyorlardı. Kentteki Yunan askerî

⁴⁴ Olaf Yaranga, *19. Yüzyılın İlk Yarısında Fransız Gezginleri Anlatımlarında İzmir*, (Çev. Gürhan Tümer), İzmir yay., Ekim 2000, s.78.

⁴⁵ J. M. Tancoigne, *İzmir'e, Ege Adalarına ve Girit'e Seyahat (Voyage A Smyrne Dans L'archipel Et L'île De Candie, Bir Fransız Diplomatının Türkiye Gözlemleri(1811-1814)*, (Çev. Ercan Eyüboğlu), Büke yay., İstanbul, 2003, s.28, 132.

⁴⁶ Bülent Morali, *Punta'dan Alsancak'a (Alsancak'ın Tarihine Kısa Bir Bakış)*, Güzelege Matbaası, Alsancak, İzmir, s.2.

⁴⁷ Yaranga, *a.g.e.*, s.79.

⁴⁸ *Anadolu*, 12 Teşrinisani 1334 (Kasım 1918).

⁴⁹ *İleri*, 11 Temmuz 1919.

⁵⁰ *Ahenk*, 22 Temmuz 1919.

⁵¹ *Ahenk*, 30 Temmuz 1919.

doktorları, İzmir Limanı'na gelip, burada çalışan işçileri muayene ederek, sandalçı ve liman amelelerine veba aşısı yapıyorlardı⁵² ve uygulanan aşılardan tamamı, ücretsiz idi.

İncelediğimiz gazetelerden elde ettiğimiz bilgilere göre, 1335'te vebadan Urla'da 3, İzmir'de 17 müsab ile Urla'da 2, Manisa'da 1, İzmir'de 8 ölüm görüldü. Şüpheli vebadan 1335'te 5 müsab ve 1 ölüm ile 1336'da şüpheli vebadan Urla'da 1 müsab, İzmir'de 1 ölüm görüldü. 1338'de, hastalıktan 5 müsab olayına rastlıyoruz. Veba hastalığı, belli aralıklarla 1920 yılına kadar etkisini sürdürdü⁵³. 1921 yılında yavaş yavaş ortadan kaybolmaya başladı.

Ağustos 1922'de İzmir'de veba hastalığı nadiren görülüyor, alınan önlemler sayesinde hastalık, salgına dönüşmüyordu⁵⁴. Aynı yıl ağustos ayında bir veba vakası görülmesi üzerine, hastalık görülen hane, hemen kordon altına alınarak civardaki ahaliye aşı yapıldı⁵⁵. Bu tarihten sonra gazetelerde veba vakaları daha seyrek yer almaya başladı. İzmir, kurtuluşa doğru adım adım ilerlerken kentteki hastalıkları da def etmeye başladı. 1923 yılına gelindiğinde veba müsabı pek görülmediğinden⁵⁶ artık aşya ihtiyacı kalmadı.

1.11. İspanyol Nezlesi

1918-20 yılları arasında ortaya çıkan ve dünyayı etkisi altına alan grip salgınıdır. İnsanlık tarihinde bilinen en büyük salgın olarak, sağlıklı ve genç erişkinleri etkilemiş, 18 ay içinde 50 ile 100 milyon arası kişinin ölümüne sebep olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nın son aylarında doğal olarak ülkemizde ve 1918 yılında İzmir'de sıkça görüldü. Bu dönemde okullara sıçrayan hastalık nedeniyle, Darülmualimin Mektebi, 20 gün tatil edildi⁵⁷. Bunu diğer mektepler izledi. Yalnız Rum Nasturidis Mektebi, Sıhhiye ve Maarif Müdüriyeti'nin emirlerini dinlemeyerek 2 gün tatilden sonra açıldı⁵⁸. Çiçek hastalığında belediyeyi suçlayan Rumlar, bu kez de diledikleri gibi davranarak yine emirlere meydan okuyorlardı. 1918 yılında Seferihisar'da İspanyol nezlesinin şiddetli baş göstermesi nedeniyle acilen bir doktor talep edildi⁵⁹. Hastalığın yıkımını önlemek için daha ciddi tedbirler ve yaptırımlar gerekiyordu. 1920 tarihli Ahenk Gazetesi'nden öğrendiğimize göre, hastalığın kentte tam bir salgına dönüşmesi nedeniyle, İzmir Sıhhiye Müdüriyeti, aşağıda belirtilen talimatları hazırlayarak halka duyurdu.

1- Hastalıktan korunmak için hastalığa yakalanmış kişilerle temas edilmemelidir.

⁵² Serap Cerezci, *1919-1922 Yılları Arasında İzmir'de Gündelik Yaşam*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2003, s.69.

⁵³ Mehmet Temel, "Birinci Dünya Savaşı ve Muharebe Yıllarında Türkiye'deki Bulaşıcı ve Zührevi Hastalıklara Karşı Alınan Önlemler", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, III/8, İzmir, 1999, s.331.

⁵⁴ *Şark*, 30 Temmuz 1338 (1922).

⁵⁵ *İslahat*, 25 Ağustos 1922.

⁵⁶ *Sada-yı Hak*, 5 Kânunusani 1339 (Ocak 1923).

⁵⁷ *Anadolu*, 6 Teşrinisani 1334 (Kasım 1918).

⁵⁸ *Anadolu*, 12 Teşrinisani 1918.

⁵⁹ *Anadolu*, 22 Teşrinisani 1918.

2- Sinema, tiyatro, mektep, pazar ve kahvehane gibi toplanma yerlerine gitmek gayet tehlikelidir. Mekteplerin kapatılması için Sıhhiye Müdüriyeti tarafından, Maarif Müdüriyeti'ne, sinemalar için Polis Müdüriyeti'ne yazılar yazılmıştır.

3- Soğuk almak, içki kullanmak hastalığa yakalanma riskini arttırdığı için bunlardan sakınmak gerekir.

4- İspanyol nezlesi, ağız yoluyla vücuda girdiğinden ağız, sık sık mentollü maddelerle yıkanmalı ve dişlerin temizliğine önem verilmelidir.

5- Öksürük zamanında herkesin, ağızına mendil tutması gerekmektedir.

6- Ufak kırıklık, ateş, nezle, baş ağrısı gibi durumlarda dinlenilmeli ve belirtiler artınca mutlaka doktora başvurulmalıdır.

7- Bir evde hastalığa yakalanan bir kişi ayrı bir odada kalmalı ve hastaya bakmak için aileden yalnız bir kişi ilgilenmeli, diğerleri hastayla temas etmemelidir.

8- Hastayla temas edenler ellerini dezenfektan maddeler ile yıkamalıdır.

9- Hastalar, mutlaka kapaklı bir kap içine tükürmelidir. Ayrıca çamaşır, mendil, çarşaf v.s. eşyaları mutlaka kaynatılmalıdır⁶⁰.

Sıhhiye Müdüriyeti, İspanyol nezlesinin ihbarını, mecbur hastalıklardan saydı. Bu nedenle hastalığa rastlayanların, her ne vasıtayla olursa olsun müdürlüğe bilgi vermesi kesin emirdi⁶¹. Ahenk Gazetesi 1 Şubat 1920 günkü sayısında "Emr-i yevmi" başlığıyla Sıhhiye Müdüriyeti'nin aldığı yeni önlemleri yayınladı ve Muhasara Kanunu'nun 4-9. ve 10. maddeleri dikkate alınarak şu hususlar emredildi:

1- *Mağaza ve dükkân sahipleri, otel müdürleri, doktorlar, özel fabrikalar, tüm okul müdürleri, ispanyol nezlesi vakalarını en yakın zabit memuruna haber vermeye mecburdur.*

2- *Hastalık vakaları ertelenmeden haber verilmelidir. İhbarın şekli, hastanın ismi ve lakabı, adresi mutlaka belirtilmelidir, eğer ihbar eden kişi doktor ise hastalığın durumunu belirtmekle yükümlüdür. Hastaları ihbar etmekten maksat, onları karantina altına almak değil, sıhhiye memurlarını haberdar ederek vaktinde tedbir almaktır. Bu emirlere uymayanlar, İzmir Fevkalade Divan-ı Harb'ine sevk olunup, Kanun-u Mahsus'un 10. maddesi gereğince 5 seneye kadar hapis cezasına çarptırılacaktır.*

Bu günlük emrin İzmir, Karşıyaka, Bornova ve Buca için gazetelerde ilan edildiği günün ertesiinden itibaren, işgal altında bulunan diğer yerler için, emrin ilan edildiği günden 5 gün sonra geçerli⁶² olacağı belirtiliyordu.

Ocak 1920'de Sıhhiye Müdüriyeti'nin gördüğü lüzum üzerine, resmi ve özel mektepler 10 gün süreyle tatil edildi, bu süre bitiminde mektepler tekrar eğitime başladı⁶³. Bu tarihten sonra hastalık daha hafif seyretmeye başlamıştı.

⁶⁰ Ahenk, 26 Kânunusani 1336 (Ocak 1920).

⁶¹ Ahenk, 4 Kânunusani 1920.

⁶² Ahenk, 1 Şubat 1920.

⁶³ Ahenk, 3 Şubat 1920.

1.12. Lekeli Humma (*Tifüs*) Hastalığı

Bitler yoluyla bulaşan çok tehlikeli bir hastalıktır. Tifüsü meydana getiren nedenler, pislik, aşırı kalabalık yerlerde yaşamak, açlık ve yorgunluktur.

İşgal yıllarında İzmir'de çıkan mecmualarda sağlığa ilişkin bilgilere rastlamak mümkündür. Bunlardan biri olan Halka Doğru Mecmuası'nda Doktor Ragıp Bey'in "*Can Sağlığı*" adlı eserinden alıntılara yer verilmiştir. Mecmuada belirtildiğine göre hastalık, eskiden "*kehle*" (bit) bulunan her yerde görülürken, yalnız savaş zamanlarında önemsenmiştir. Aslında hastalığın ne ile bulaştığı tam olarak anlaşılmış değildi. Hatta Kırım Muharebesi'nde doktorlar, hastalığın yalnız havayla geçtiğini zannediyorlardı. Balkan Savaşı sırasında bir taburda temizlik yapılmış, tüm kehleler öldürülmüş ve hastalık sona ermişti. Tabur kehlenmiş, hastalık tekrar ortaya çıkmıştı. Böylece, hastalığın asıl nedeni bulundu⁶⁴.

İzmir gazetelerine baktığımızda, 1334 yılında hastalığın İzmir, Kula, Aydın, Akhisar, Ödemiş, Denizli, Söke gibi yerlerde yaygın olarak görüldüğünü öğreniyoruz. İncelediğimiz gazete haberlerine göre, 1335'te Bornova'da 4, Kula'da 3, Menemen'de 2, Manisa'da 1, Karşıyaka'da 1, Karacasu'da 1, İzmir'de 17 tifüs müsabına karşılık; Manisa'da 1, İzmir'de ise 10 ölüm görüldü. 1336'da Urla'da 1, Bornova'da 1, Karşıyaka'da 1, Kula'da 2, Bergama'da 1 ve İzmir'de 7 müsab buna karşılık Kula'da 1, İzmir'de 1 ölüm görüldü. 1337 ve 1338 yıllarında, hastalık önemli oranda kontrol altına alındığı için gazetelerde hastalıkla ilgili vakalar, pek yer almamaktadır.

1.13. Difteri (*Kuşpalazı*) Hastalığı

Hastanın bulunduğu yerde, havaya yayılan mikroplarla bulaşır. Hastalığa tutulanlarda yutkunma zorluğu, ses kısıklığı, nefes darlığı, kuru öksürük görülür. Hastanın nefesi tamamen kesilmeden müdahale edilmediği zaman ölümle sonuçlanır.

Mütareke ve işgal yıllarında, diğer salgınlarla birlikte difteri hastalığı can almaya devam etti. Bu dönemde aşı çalışmalarına hız verildi. Sıhhiye Müdüriyeti Umumiyesi tarafından, İzmir Sıhhiye Müdüriyeti'ne 15 apol difteri serumu gönderildi⁶⁵. Bu yıllardaki gazetelere baktığımızda, 1918 yılına ait bir kaç vefat haberiyle birlikte 1335'te Karşıyaka'da 1, Menemen'de 2, İzmir'de 5 müsab ile 2 ölüm, 1336'da Karşıyaka'da 1, İzmir'de 2 müsab ve 3 ölüm olayına, 1337'de hastalık haberine pek rastlanmazken 1338'de 5 müsaba tesadüf ediyoruz.

1.14. Kızamık Hastalığı

Kızamık, kış sonu ve ilkbahar döneminde görülen, ateş ve döküntü ile seyreden, bulaşıcı bir hastalıktır.

⁶⁴ *Halka Doğru*, 1 Şubat 1335(1919), s.9.

⁶⁵ *Anadolu*, 3 Haziran 1334 (1918).

Araştırdığımız İzmir gazetelerinde kızamık hastalığıyla ilgili şu bilgileri görmekteyiz. 1335'te; Tire'de 4, Çal'da 2, Karşıyaka'da 1, İzmir'de 2 müsab ile İzmir'de 1 ölüm, 1336'da; Torbalı'da 4, Karşıyaka'da 6, Seferihisar'da 3, İzmir'de 30 kızamık müsabı ve 6 ölüm olayına rastlıyoruz. 1337 ve 1338 yıllarında gazetelerde hastalıkla ilgili haberler pek yoktur.

İncelediğimiz gazetelerde belirtilen hastalıklar dışında zaman zaman İltihab-ı sehaya-yı dimağ-ı şevki (Beyin zarı iltihabı, menenjit) hastalığı yer almaktadır. Hastalıktan, İzmir'de 1335'te 1 müsab, 1336'da 1 müsab ile 1 ölüm olayı görülmüştür.

Sonuç

Milli mücadele sırasında İzmir'deki sanayi, ticaret, sağlık faaliyetleri genel anlamda yabancıların elinde ve kontrolünde oldu. Azınlıklar, uzun yıllar, bir yandan kenti sömürerek, ondan azami derecede faydalanırken, kendilerine ait hastane, eczane dispanser gibi kurumlar açarak, sağlık hizmetlerine damgalarını vurdular. Aynı zamanda İzmir'i Avrupa kenti yapmaya çalıştılar. Özellikle görkemli, süslü ve gösterişli Frenk Caddesi, İzmir'in en gözde mekânı oldu.

İzmir'de Sıhhiye Müdüriyeti'nin yaklaşımları, kent sağlığı ile ilgili faaliyetlerin koordinasyonunu ve gelişimini kolaylaştırıcı ve sağlıklı bir çevre oluşturulmasına önemli katkılar sağlayacak yönde oldu. İzmir'in çeşitli yerlerinde muayenehane açarak, buralara hemen her alandan doktor atadı. Halkı bilgilendirici yazılar hazırlayarak gazetelerde yayımladı. Salgın hastalıkların üzerine şiddetle eğildi. Hastalıkların geciktirilmeden ihbarına önem vererek, bu yönde etibbaya büyük sorumluluk yükledi.

Pislik, bu dönemin en büyük sorunu oldu. Yoksulluk, gıda ve temiz su kaynaklarının kıtlığı, çevre sorunları, kültürel farklılıklar ve beraberinde oluşan hastalıklar, başlıca sağlık problemleriydi. Bu gelişmelere bağlı olarak kent yerleşkesinde meydana gelen olaylara karşı İzmir, tüm kurumlarıyla sürekli bir mücadelenin içine itildi. Sorunlar bazen içinden çıkılmaz karışık ve çok yönlü mücadeleyi beraberinde getirdi. Savaş ortamı olduğundan, sağlık çalışmaları daha çok salgınlarla mücadele şeklinde oldu. Aşı ve serum ile çeşitli temizlik tedbirleri, önem kazandı. Tüm bu çabaların bir kısmı halkın, kuralları kulak arkası etmesi nedeniyle, sonuçsuz kaldı.

Salgınlara yakalanmada ve hastalıkların salgına dönüşmesinde, toplumsal inanışların etkili olduğunu söyleyebiliriz. Türklerin önlem almadan kaderciliğe teslim oluşları, ne yazık ki ölümle sonuçlanıyordu. Hastalık oranlarına baktığımızda, özellikle 1919 yılında Rumların da önemli ölçüde salgınlara yenik düştüğünü söyleyebiliriz. Çoğu Rum aileler Sıhhiye Müdüriyeti'nin tedbirlerini dikkate almadı, hatta hastalığını gizleyenler oldu.

Çiçek, lekeli humma, tifo, veba, kolera, verem başlıca salgın hastalıklar arasındaydı. İstanbul ya da Mısır'dan gelen gemilerin veya Anadolu'dan gelen kervanların sıradan bir eşya gibi taşıdıkları veba hastalığı, kent insanının başına bela oldu. Dünyaya hızla yayılan İspanyol nezlesi ise İzmir'de ölümlere neden oldu. 1920 yılında Sıhhiye Müdüriyeti, hastalığa karşı ciddi önlemler aldı. İzmir gazetelerinde,

frengi hastalığı ile ilgili vakalar ise pek belirtilmemektedir. Ancak gazete ilanlarında hastalığa iyi gelen ilaçlara yer verilmesi, bunun yanında bel soğukluğu, frengi gibi zührevi hastalıklarla ilgili tedaviehanelerin yer alması, bu konuda uzman olan doktorların ilanları, kentte açığa vurulmak istenmeyen bir salgının habercisiydi. Fuhuşu kontrol altında tutmak için, genelevlerin belli merkezlerde toplanması sağlandı.

Sağlık bilincine sahip ve onu geliştirme yönünde çaba harcayan İzmir kenti, günümüzde bunu başarmaya yönelik bir yapı ve işleyişe sahip olmak için imkânlarını kullanmaktadır.

KAYNAKÇA

I. Gazete ve Dergiler

<i>Ahenk</i>	<i>Müsavat</i>
<i>Anadolu</i>	<i>Payitaht</i>
<i>Halka Doğru</i>	<i>Sada-yı Hak</i>
<i>Islahat</i>	<i>Şark</i>
<i>İleri</i>	

II. Kitap ve Makaleler

- AKSOY, Yaşar, *İzmir Efsane'den Gerçeğe*, 1. baskı, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay., İzmir, Ocak, 2002.
- ATILLA, Nedim, *Gelişen İzmir*, 1. baskı, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay., Stil Matbaacılık, İzmir, Mart 2001.
- BERBER, Engin, *Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir (30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919)*, Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul, 1999.
- BEYRU, Rauf, "İzmir'de Yüzyıl Öncesinin Bir Salgını ve Düşündürdükleri", *II. Uluslararası İzmir Sempozyumu (Tebliğler) Necmi Ülker*, E.Ü. Basımevi, İzmir, Nisan 1998.
- ÇAVDAR, Kazım, *İzmir*, İzmir Yazım-Dağıtım, İzmir, 1986.
- DOĞER, Ersin, *İlk İskânlardan Yunan İşgaline Kadar Menemen ya da Tarhaniyat Tarihi*, Sergi yay., İzmir 1997.
- MORALI, Bülent, *Punta'dan Alsancak'a (Alsancak'ın Tarihine Kısa Bir Bakış)*, Güzeleğe Matbaası, Alsancak, İzmir.
- SAY, Memduh, *Hijyen Bakımından İzmir Şebri*, Bilgi Matbaası, İzmir, 1941.

- TANCOİGNE, J.M., *İzmir'e, Ege Adalarına ve Girit'e Seyahat (Voyage A Smyrne Dans L'archipel Et L'île De Candie, Bir Fransız Diplomatının Türkiye Gözlemleri(1811-1814)*, (Çev. Ercan Eyüboğlu), Buke yay., İstanbul, 2003.
- TEMEL, Mehmet, "İşgal Yıllarında İstanbul'un Durumu", T.C Kültür Bakanlığı yay., Ankara, 1998.
- _____, "Birinci Dünya Savaşı ve Muharebe Yıllarında Türkiye'deki Bulaşıcı ve Zührevi Hastalıklara Karşı Alınan Önlemler", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, III/8, İzmir, 1999.
- YARANGA, Olaf, *19. Yüzyılın İlk Yarısında Fransız Gezginlerin Anlatımlarında İzmir*, (Çev. Gürhan Tümer), İzmir yay., Ekim 2000.
- YETKİN, Sabri, "İzmir'de Veba Salgını", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, I/3, İzmir, 1993.
- YILDIRIM, Nuran, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Koruyu Sağlık Uygulamaları", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.V, Ankara, 1985.

III. Tezler

- CEREZCİ, Serap, *1919-1922 Yılları Arasında İzmir'de Gündelik Yaşam*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2003.
- GÜRSEL, Ali, *1920-1960 Yılları Arası Cumhuriyet Hükümetlerinin Sağlık Politikası*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1998.